

הרב אברהם רוזן

בירור בדין כיסוי הראש לגברים

בלמדנו את סוגיית הגמרא במסכת קידושין דף לא, ע"א על האיסור ללכת ד' אמות בגילוי ראש כדאיתא שם: "אמר רבי יהושע בן לוי - אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה, שנאי מלא כל הארץ כבודו. רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, אמר שכינה למעלה מראשיי". [ביאור: רב הונא בנו של רב יהושע לא היה הולך ארבע אמות בלי כיסוי לראשו כי השכינה נמצאת מעל ראשו] נתעוררו התלמידים והקשו:

א. מהי חובת ההליכה עם כיסוי ראש (כיפה)?

ב. מדוע ישנם רבים בעם ישראל שנהגו ללכת עם שני כיסויים (כלומר מקפידים להתפלל עם כובע בנוסף לכיפה)?

מקורות תלמודיים בענין זה

כיסוי הראש לגברים נזכר מספר פעמים בתלמוד הבבלי, מהמקור בקידושין לא, ע"א שהבאנו לעיל נראה שהאיסור שלא ללכת בגילוי ראש נובע מהאיסור העיקרי שאדם לא ילך בקומה זקופה שנראה כדוחק רגלי השכינה שהיא בכל הארץ כולו, כרשיי שם, ולכן גם ההולך בגילוי ראש אין מראה הכנעה אלא זקיפת קומה לשכינה שמעל לראשו.

איתא בקידושין ח, ע"א: "כי הא דרב כהנא - שקיל סודרא מבי פדיון הבן, אמר ליה לדידי חזי לי חמש סלעים, אמר רב אשי, לא אמרן, אלא, כגון רב כהנא דגברא רבה הוא - ומיבעי ליה סודרא ארישיה, אבל כולי עלמא לא". [ביאור: רב כהנא לקח מאבי הבן בגד במקום כסף חמש סלעים, ורב אשי אומר לא אמרו שניתן לקבל סודר לפדיון הבן. דוקא - רב כהנא שהוא אדם גדול וחשוב]. וביאר רשיי: "שאינו הולך בגילוי הראש" [ולכן הוא צריך בגד זה].

מכאן שרק אדם חשוב נוהג לכסות ראשו משום כבודו שגנאי לו ללכת בלא כיסוי ראש כמו שגנאי לו ללכת בלא בגד עליון. אבל כל אדם אחר אינו מקפיד לכסות ראשו.

ובדף כט, ע"א איתא: "משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא, אייל: כשיבא לידך הביאהו לידי. כי אתא חזייה דלא פריס סודרא, אייל: מאי טעמא לא פריסת סודרא, אייל: דלא נסיבנא". [ביאור: רב

חסדא משבח את רב המנונא בפני רב הונא ואומר עליו שהוא אדם גדול, אומר לו רב הונא כשתפגוש אותו תשלח אותו אלי. כשבא לפניו ראה אותו שאינו עוטר את ראשו בבגד, שאל אותו מדוע אינך מעטר ראשך? ענה לו רב המנונא מפני שאני עדיין לא נשוי. מכאן עולה שבחורים שטרם נישאו גם אם היו גדולים בתורה כרב המנונא - לא היו נוהגים לכסות ראשם (אולם עיין לקמן שהבאתי את דברי הבית יוסף שניתן לפרש אחרת את המלים "דלא פריס סודרא").

ובדף לג ע"א מביאה הגמ' מעשה: "רבינא הוה יתיב קמיה דרי ירמיה מדיפתי, חלף ההוא גברא קמיה, ולא מיכסי רישא, אמר כמה חציף הא גברא". [רבינא ישב לפני ר' ירמיה מדיפתי, עבר לפניו אדם וראשו לא היה מכוסה, אמר רבינא איזה חצוף אדם זה שעובר בראש לא מכוסה]. ממעשה זה נראה דבר נוסף שאף שאין חובה לכסות את הראש, בכל זאת מטעמי נימוס כשעוברים לפני ת"ח המכסים ראשם - יש לכסות הראש כדי לא להראות חצוף.

במסכת שבת דף קיח ע"ב מדברת הגמרא על החשיבות בהליכה בכיסוי ראש. "אמר רב הונא בריה דרב יהושע, תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש". והתוסי במסכת בכורות דף ב ע"א ד"ה ישמאי כתבו שכל מקום שכתוב תיתי לי אין זו חובה ולא כולם נוהרים בזה, עיין שם.

ובמסכת שבת קנו ע"ב למדו שיש לכיסוי הראש תפקיד נוסף: "אין מזל לישראל, דאימיה דר"י בר יצחק, אמרי לה כלדאי, בריך גנבא הוה, לא שבקתיה גלויי רישיה, אמרה ליה כסי רישך - כי היכי דתיהוו עלך אימתא דשמיא". [ביאור: ישראל הם מעל המזל. והראיה מאמו של רב נחמן בן יצחק, כשנולד בנה, אמר לה חוזה בכוכבים שבנה יהיה גנב. לא הניחה לבנה ללכת בגילוי ראש ואמרה לו, כסה את ראשך כדי שיהיה עליך יראת שמים ולא תחטא]. גם מכאן ניתן ללמוד שלא כולם נוהרו בכיסוי הראש, ורק רב נחמן הוצרך להקפיד כדי שלא תתקיים נבואת חוזי הכוכבים, וכנראה שקבלה היתה לאמו שכיסוי ראש מביא לידי יראת שמים.

בעניין זה כתב הטור או"ח סימן ב: "ויקום וילך בכפיפת קומה כדאיתא פ"ק דקידושין אמר ר' יהושע בן לוי אסור לילך בקומה זקופה, שנאמר: מלא כל הארץ כבודו ויכסה ראשו כדאיתא נמי התם רב הונא לא אזיל ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי".

שיטת המתירים

פסק השו"ע (שם): "אסור לילך בקומה זקופה ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש" וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק יא): "ויש שמצדדן לומר דאפילו ד' אמות אינו אסור מדינא רק להצנועין במעשיהן".

מדברי מרן השו"ע משמע שהליכה בגילוי הראש היא לא איסור מוחלט שהרי לגבי הליכה בקומה זקופה כתב לשון איסור. ואילו גבי הליכה בגילוי ראש כתב רק "לא ילך" משמע שאין בזה איסור וניתן לומר שהוא מנהג חסידות, כך דייק ה"ברכי יוסף" שם סימן ב, אות ב.

והב"ח שם פירש את דברי הטור שכיסוי הראש הוא מנהג חסידות גרידא וזה לשונו: "ולפי זה בגילוי הראש אין איסור בדבר אפילו בארבע אמות אלא מידת חסידות גרידא וצריך להיזהר ממידת חסידות אפילו בפחות מארבע אמות".

וכה"ג למד הפרישה שם, ס"ק ו' שהוא מדת חסידות, וז"ל: "זהו מדת חסידות". ובסימן ח' ס"ק ה כתב שוב "לכן נראה לי דבלא ציצית וטלית אין איסור כלל בגילוי ראש רק מדת חסידות". וכה"ג פסק ה"כל בו" בסימן יא' בשם המהר"ם מרוטנבורג (הובא בתשב"ץ סימן תקמט) שאין זה אלא מנהג חסידות.

בשו"ת מהרש"ל (תשובה עב) כתב שכל ההקפדה על כיסוי ראש הוא מנהג, וזה לשונו: "ולולי שאינני רגיל לחלוק על הקדמונים אם לא שיש גדול שיסייעני, הייתי נוטה להקל ולברך בגילוי הראש ואפילו לקרות ק"ש שרי, שהרי איתא במדרש רבה (ויקרא כז, ו): 'אמר רבי ברכיה, מלך בשר ודם משגר פרוטגמא שלו למדינה, מה הם עושין? כל בני המדינה עומדים על רגליהם ופורעים את ראשיהן וקוראין אותה באימה ביראה ברתת ובזיע. אבל הקב"ה יתי אומר לישראל קראו ק"ש פרוטגמא זידי, הרי לא הטרחתי עליכם לקרות, לא עומדים ולא פרועי ראש וכו'. משמע להדיא דליכא איסור בפריעת ראש אלא שלא החמיר עליהם. ומה אעשה שכבר הורו לאיסור, אבל בזה תמיהני שנהגו איסור בפריעת ראש אף בלא תפילה ולא ידעתי מאין זה להם כי לא מצינו איסור בפריעת הראש כי אם לאשה כדאיתא בפי המדיר (כתובת עב, ע"א) וממדת חסידות הוא שלא לילך ד' אמות בגילוי הראש", עכ"ד.

ה"ברכי יוסף" (שם), סבר שהמצדדין להיתר נסמכין על דברי הגמרא בקידושין לא ע"א: "רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי". וכן במסכת שבת (ק"ח ע"ב) "אמר רב הונא בריה דרב יהושע תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש". משמע מגמי הנ"ל שרק אלו החמירו על עצמם ללכת בכיסוי ראש אבל שאר העולם לא הלכו כך. וזוהי מידת חסידות.

"המנהיגי" (בהלכות תפילה סימן מה) כתב: "ומנהג שלא להתפלל בגילוי ראש מפני אימת השכינה שכנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד", ובסוף כתב: "לכן יש לו לאדם ללכת בכיסוי הראש דרך צניעות ומוראת מלכות העולם כמנהג כל אנשי

ספרד ויישר כחם" עכ"ל. יוצא אפוא שאין זה איסור מדינא אלא מנהג חסידות בלבד.

ובשו"ע בהלכות תפילה סימן צא, סעי' ג, פסק: "יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, וי"א שיש למחות שלא ליכנס בבהכ"נ בגלוי הראש". משמע מדבריו דבסתם ישיבה או הליכה אין איסור מן הדין.

הסוברים לאסור

הטור כתב בקיצור פסקי הרא"ש על מסכת קידושין פ"א סימן מו: "אסור לילך ד' אמות בקומה זקופה ובגלוי ראש". היוצא מדבריו שגם גילוי ראש אסור מדינא כשם שהליכה בקומה זקופה אסורה. וכך דעת מהר"י מברונא בסימן קסו וזה לשונו בסוף דבריו "אבל כיסוי לעולם צריך".

וכתב הבית יוסף באו"ח סימן ח' ד"ה 'ומכסה ראשו' וזה לשונו: "גם זה מדברי בעל העיטור, ונראה דלאו למימרא שיכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש לגמרי, שאין זה מענין מצות ציצית. ועוד דהיאך הלך לעשות צרכיו וליטול ידיו בגילוי הראש. אלא, היינו לומר שאע"פ שראשו מכוסה, דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם. וכדאיתא בשלהי פרק קמא דקדושין משתבח ליה רב חסדא לרב הונא ברב המנונא דאדם גדול הוא, א"ל: לכשיבא לידך הביאהו לידי, כי אתא, חזייה דלא פריס סודרא, א"ל: מאי טעמא לא פריסת סודרא? א"ל: דלא נסיבנא". ופירש רש"י: "דלא פריס סודרא כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשם" ע"כ לשון רש"י. ופשיטא שלא היו הבחורים הולכים בגילוי ראש ממש. אלא ודאי היינו סודר או טלית שפורסין על הראש לצניעות. ולפי שכיסוי זה מכניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמים וכדאיתא בסוף מסכת שבת דאמרה ליה אימיה לרב נחמן בר יצחק, כסי רישך, כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, לכך כתב שיכסה ראשו בטליתו כדי שלא יהא בגילוי ראש מסודר או טלית שדרך ליתן על כסוי התחתון שבראש".

הב"ח בסימן ב' ס"ק ב הביא את דברי רבינו יונה בספר היראה שכתב שם וזה לשונו: "יכפוף קומתו וישוח ראשו כי השכינה למעלה מראשו ולכן נכון לכסות ראשו ואל יהיה בגילוי הראש ע"כ לשון ר' יונה. משמע דדין גילוי הראש כדין קומה זקופה דאסור לגמרי אף בפחות מארבע אמות" עד כאן דברי הב"ח. וממה שהשווה רבינו יונה טעם וסיבת איסור הליכה בקומה זקופה לטעם של כיסוי ראש, הבין הב"ח שגילוי הראש אסור לגמרי. [אבל במחזיק ברכה או"ח סימן ב' למד בדעת ר' יונה שאין זה דין ממה שכתב "נכון לכסות"].

ולפי הפרישה שם ס"ק ו' כך דעת מרן בשו"ע וז"ל: "ומתוך בית יוסף משמע שצד איסור בדבר ועיין בדרכי משה מה שכתב גם כן מזה גם בשלחן ערוך כתב לאסור". וזו דעת הלבוש (שם): "ומטעם זה אסור לילך ד"א בגילוי הראש אלא יכסנו".

דחיית דברי המהרש"ל

אמנם לפי הדברים האמורים לעיל קשה על הסוברים שזה דין גמור. מה יענו על דברי המדרש שהביא המהרש"ל שמשם משמע מפורש שאפילו בק"ש אין חיוב לכסות את הראש?!

וענה על כך בשו"ת שבות יעקב חלק ג' סימן ה' שמיד אחרי הפסקה שממנה מוכיח המהרש"ל את דבריו ממש"ך המדרש ויקרא רבה פרשה כז אות ו, שם "אמר ר' יהודה בר ר' סימון, אמר הקב"ה: עשרה מיני בהמות מסרתי לך, שלשה ברשותך וז' אינן ברשותך. שלשה ברשותך: שור, שה כשבים, ושה עזים. וז' אינן ברשותך: איל, וצבי, ויחמור, ואקו, ודישון, ותאו, וזמר. לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי אליכם להתייגע בהרים להביא לפני קרבן מאלו שאינן ברשותך, אלא ממה שברשותך, מן הגדל על אבוטיך. הדא הוא דכתיב שור או כשב או עז" ע"כ לשון המדרש. משמע שהקב"ה לא מטריח את ישראל להביא קרבן מן החיה. ולפי דברי המהרש"ל ניתן לומר שאמנם לא הטריח אבל מי שרוצה יכול, וזה בודאי שאי אפשר לומר כך מאחר שהגמרא במסכת זבחים לד ע"א אומרת במפורש: "בקר וצאן אמרתי לך ולא חיה". א"כ כמו שבעניין הקורבנות אעפ"י שכתוב 'לא הטרחתי' אסור להביא חיה, כך גם ניתן להסיק לגבי ענין כסוי ראש בק"ש- "לא הטרחתי עליכם לקרות" הכוונה שאסור לקרות בגילוי ראש.

[לכאורה ניתן לחלק ולומר דבשלמא אצל קורבנות יש פסוק מפורש לאסור חיה אבל בק"ש אין לימוד מפורש לאסור גילוי ראש. ניתן לתרץ כמו שלומדים "בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" שאין צריך לעמוד, כך גם נגיד שאין צריך להיות גילוי ראש].

הישועות יעקב סימן ב' דחה את ראיית המהרש"ל וכתב שאמנם משמע מהמדרש שמותר בק"ש להיות בגילוי ראש, אבל אין ללמוד מזה לזמנים אחרים. כי ק"ש קוראים עם תפילין, כדי שלא יהיה כמעיד עדות שקר. וכל עיקר הטעם של כסוי ראש הוא כדי שיהיה יראת שמים ואם יש עליו תפילין ממילא יש עליו יראת שמים. (ויסודו ע"פ ברכות יד, א. ושבת קנו, ב).

דעת האוסרים - וביאור דברי הזהר

לאחר דחיית ראיית המהרש"ל, נשארה בעינה הקושיא על דעת הסוברים לאסור, שהרי מדברי הגמרא במסכת קידושין לא ע"א משמע שזה רק מנהג חסידות, שאותם אמוראים העידו זאת על עצמם ולא כולם נהגו כך ?!

ותירץ על כך מהר"י מברונא (שם) שדרך הת"ח בזמן התלמוד שהיו נוהגים להניח כיסוי על ראשם חוץ מהכיסוי הרגיל, ובאמת לכל אדם נאסר גילוי הראש ממש אלא שמספיק בכיסוי כל שהוא ולת"ח בעי נמי סודרא וזה כוונת הגמרא בפרק כל כתבי (שבת קיח ע"ב) הכוונה בלא עטיפת סודר אבל כיסוי לעולם צריך.

וכתב בספר פתח הדביר או"ח סימן ב' סעי' ו' אות ב' שנראה לתרץ ע"פ דברי המהר"י ברונא את הסתירה שיש בדברי הזהר. דהנה בזהר (רעיא מהימנא דף קכב ע"ב) כתב "אסיר ליה לבר נש למיזל ד' אמות בגלוי דרישא דאם היא אסתלקת מעל רישיה דבר נש מיד אסתלקו חיים מיניה" משמע דס"ל לזהר דאיסורא הוא. [תרגום: אסור לו לאדם ללכת בגילוי הראש ארבע אמות. שאם הכיסוי ראש יורד מעל האדם כני"ל, מיד מסתלקים החיים ממנו ח"ו].

וכן הזהר (פרשת בלק דף קפז ע"א) "לא יהך בר נש בגלוי דרישא ד' אמות מ"ט דשכינתא שריא על רישיה". [תרגום: לא ילך אדם בגילוי הראש ארבע אמות. משום שהשכינה שורה עליו] מבואר דגם בשעה שהוא בטל ואינו מתפלל ואינו מזכיר את ה' אלא מהלך כדרכו נאסר עליו גילוי הראש וכ"ש שבזמן תפלה צריך להיות בכיסוי הראש.

ואילו בפרשת ואתחנן דף רסב ע"ב כתב: "מאן דקאים בצלותא בעי לכוונא רגלוי ואוקמוה ובעי לחפאי רישיה כמאן דקאים קמי מלכא". [תרגום: מי שעומד בתפילה צריך לכוון רגליו וצריך לכסות ראשו כמו מי שעומד לפני מלך] משמע שאיסור גילוי הראש הוא רק בזמן התפילה וזה תרתי דסתרי.

לפי דברי המהר"י מברונא מובנים דברי הזהר הקדוש. בפרשת ואתחנן מדבר הזהר על החובה של שני כיסויים. ז"א, שמלבד מה שמכסה האדם את ראשו באופן קבוע במשך היום, בשעת התפילה צריך לכסות את ראשו בכיסוי נוסף. ודבר זה מותאם לפי מעשה תלמידי החכמים שהיו מכסים בסודר את ראשם מלבד הכיסוי הרגיל, וברעיא מהימנא פרשת בלק מדבר על גילוי ראש ממש.

דעת האוסרים - וישוב דברי השו"ע

טרם בררנו מה יעשו הסוברים שהליכה בכיסוי ראש היא חובה עם דברי מרן השו"ע או"ח סימן ב, סעיף ו. שכתב "אסור לילך בקומה זקופה ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש" וכבר דייקנו מדבריו בשם הברכי יוסף או"ח, שם. שדווקא בקומה זקופה יש איסור אבל בגילוי הראש אין איסור אלא רק "לא ילך".

ובעל הנתיבות החיים (חלק א סימן ב) אות ב הביא את דברי בעל 'האלף לך שלמה' בסימן ז, שדעת מרן לאסור הליכה גם בגילוי הראש והיה צריך לכתוב "אסור לילך בקומה זקופה ובגילוי הראש", אלא בכך שמרן כתב, שגם פחות מדי אמות אסור ללכת בקומה זקופה. אבל בגילוי הראש אין איסור רק מדי אמות, אבל בפחות מדי אמות מותר. ולכן לא כלל מרן בלשונו שני דברים אלו יחד, והוצרך לומר דין זה לחוד ודין זה לחוד, שאסור ללכת בקומה זקופה בכל מקרה אפילו בפחות מדי אמות. ולא ילך בגילוי הראש ד' אמות דוקא. לכן חילק זאת לבי' חלקים, אבל מילת "אסור" שייכת לשניהם גם על גילוי ראש.

ובעצם מוכח שכן היא דעת מרן, לאסור גלוי ראש מדינא, שהרי בפירושו "בית יוסף" על הטור שם סימן ח' ד"ה 'ומכסה ראשו' כתב "גם זה מדברי בעל העיטור, ונראה דלאו למימרא שיכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש לגמרי, שאין זה מענין מצות ציצית. ועוד דהיאך הלך לעשות צרכיו וליטול ידיו בגילוי הראש. אלא, היינו לומר שאע"פ שראשו מכוסה, דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם. וכדאיתא בשלהי פרק קמא דקדושין משתבח ליה רב חסדא לרב הונא ברב המנונא דאדם גדול הוא, א"ל לכשיבא לידך הביאהו לידך, כי אתא, חזייה דלא פריס סודרא, א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא, א"ל דלא נסיבנא. ופירש רש"י דלא פריס סודרא כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשם עכ"ל רש"י. ופשיטא שלא היו הבחורים הולכים בגילוי ראש ממש, אלא ודאי היינו סודר או טלית שפורסין על הראש לצניעות. ולפי שכיסוי זה מכניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמים וכדאיתא בסוף מסכת שבת דאמרה ליה אימיה לרב נחמן בר יצחק, כסי רישך, כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, לכך כתב שיכסה ראשו בטליתו כדי שלא יהא בגילוי ראש מסודר או טלית שדרך ליתן על כסוי התחתון שבראש. ואפשר דהכי קאמר יכסה ראשו בענין שלא יהא בגילוי ראש מטלית של מצוה שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצות ציצית מן המובחר" עכ"ל.

משמע מדבריו שאסור ללכת בגילוי ראש. ופשוט לבית יוסף שהיה לכולם כיסוי על ראשם, והשאלה היא על הכיסוי הנוסף ובכך נראים דבריו תואמים לדברי המהר"י מברונא. ומדבריו כאן נוכל ללמוד שזוהי גם כוונתו בשו"ע, אע"פ שלא נקט לשון איסור וכמו שהבאנו למעלה בשם "האלף לך שלמה".

שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם הלכות דעות (פ"ה ה"ו): "צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן, לא יתבזו ולא יגלו ראשן ולא גופן". מדבריו משמע שאין איסור בהליכה בלי כיסוי ראש וזהו רק מנהג ת"ח בכדי למנוע בזיון. וכן כתב הרמב"ם בהלכות תפילה (פ"ה ה"א): "ולא יעמוד באפונדתו ולא בראש מגולה". ואם בלאו הכי אסור ללכת בגילוי הראש מדוע חזר הרמב"ם והדגיש זאת בדינו של המתפלל?!

ובמורה נבוכים (חלק ג' סימן נב) כתב: "וגדולי חכמינו ז"ל היו נמנעים מלגלות ראשם להיות השכינה מחופפת על האדם ומסוככת אותו". מלשון הרמב"ם משמע שזהו מנהג של ת"ח בלבד.

אבל לפי תירוצו של המהר"י מברונא ניתן לפרש שהרמב"ם אוסר הליכה בגילוי ראש מאחר, שודאי היה להם כיסוי קודם. והרמב"ם מדבר, על הכיסוי הנוסף של תלמידי חכמים, ואכן בלשונו כתב, שמדבר על תלמידי חכמים. וגם בהלכות תפילה כוונתו על הכיסוי הנוסף.

ולפי מהלך זה ניתן ליישב גם את הסתירה שיש לכאורה בדברי השו"ע או"ח סי' ב, סעי' ו שכתב "ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש" ולפי מה שביאר בספר "האלף לך שלמה" סימן ז' שכוונתו לאסור מדינא ללכת בגילוי הראש. ואילו בהלכות תפילה סי' צא, סעי' ג כתב "יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, וי"א שיש למחות שלא ליכנס בבהכ"נ בגילוי הראש". משמע דבסתם ישיבה או הליכה אין איסור מן הדין.

ולפי תירצו של המהר"י מברונא, נוכל ליישב גם סתירה זו בדברי השו"ע. באמת מן הדין יש איסור להלך בגילוי ראש, ומה שכתב בהלכות תפילה, כוונתו לכיסוי הנוסף, שיש מחמירים שלא להוציא אזכרת שם ה' מבלי שני כיסויים על ראשם.

שיטת הט"ז - ואגרות משה

גם אם נצדד לדעת הסוברים שכיסוי ראש זהו רק מנהג חסידות, עדיין יש לנו את דברי הט"ז או"ח סימן ה, ס"ק ג שכתב: "נראה לי שבזה"ז יש איסור גמור מטעם אחר, כיון שהוא חוק בין העכו"ם שעושין תמיד תיכף שיושבין פורקים מעליהם הכובע. ואם כן זה נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו, כ"ש בחוק זה, שיש טעם, דכיסוי הראש מורה על יראת שמים, כההיא דסוף שבת,

כסי רישך כי הכי דליהוי עלך אימתא דמרך, וכן בקידושין דף לגי ההוא גברא דלא מכסי רישיה אמרו כמה חציף האי גברא וכו' " עכת"ד. ולפי דברים אלו אסור לגלות את הראש לחלוטין.

אבל ה"אגרות משה" (יו"ד ח"ד סי' יא אות ג) כתב לדחות את דברי ה"יז מכל וכל: "והנה פשוט לע"ד דאף מה שהוא ודאי נחשב חוק העכו"ם, אם הוא דבר שחזינן שעושין כן כולי עלמא דנכרים, גם אלה שלא שייכי כלל לאמונתם ולחוקותיהם, מטעם שכן יותר ניחא לעלמא להנאתם, כבר ליכא על זה איסור דבחוקותיהם לא תלכו. וגם פשוט שאם יעשו עכו"ם חוק לע"ז שלהם לאכול איזה מין מדברים הטובים והראויים לאכילה - שלא יאסר אותו המין לאכילה. וכמו כן כל הנאה שבעולם, לא שייך שתיאסר בשביל שעכו"ם עשו זה לחוק. וממילא גם הישיבה בגילוי הראש, שידוע לכל שאף הנכרים שלא שייכי לאמונת הנוצרים, ואף אלו שאין מאמינים בשום דבר, יושבים בבתיהם והולכין בחוצות בימות החמה בראש מגולה משום שכן ניחא להו להנאת גופן, לא שייך לאסור זה משום הלאו דבחוקותיהם לא תלכו, אף לה"יז שכתב בסימן חי ס"ק ג' שמאחר שהנכרים עושים כן תמיד שתיכף שיושבים פורקים הכובע מראשם הויה ישיבה בגילוי הראש איסור דבחוקותיהם. ועיין בבאור הלכה סוף סימן ב', דכתב דאין להחמיר במפלה ראשו, אחר דחשש דובחוקותיהם לא שייך לדידיה לכי"ע כי הרי רואין שעושה זה רק לטובת עצמו. ואין לך ידיעה ברורה מזה שידעין שכל אנשי אמעריקא וכן מדינות יורפא הולכין ויושבין בהבתים ובמשרדים (אפיסעס) בראש מגולה, שהוא רק להנאתם ולא בשביל איזה אמונה באיזה ע"ז. ורק בימות ה"יז ואחריו אולי קרוב לזמננו, ברוסלאנד ובפולין, היו פשוטי העם דעכו"ם ג"כ הולכין בעצם מלובשין גם בכובע כשהיו הולכין מהבית לחוצות, שא"כ לא היתה פשיטתן הכובע כשבאין הביתה, והעיקר כשיושבין לאכול, בשביל החום, אלא בשביל החוק שעליהם. אבל עתה שאין לובשין כלל כובע, הרי גילוי הראש הוא רק בשביל החום. וכל הנכרים, אף שאין מאמינים באמונת הנוצרים, אין לובשין כלל כובע, וממילא ליכא אף לה"יז האיסור דובחוקותיהם לא תלכו. ונמצא שאיסור ממש ליכא במדינותינו בזמן הזה". לפי"ז חזרנו שוב למחלוקתנו.

שיטת האור לציון - והיביע אומר

לאחר שראינו שדחה האגרות משה את דברי ה"יז, חזרנו שוב למחלוקת האם זה דין או מנהג חסידות. וכעת ניווכח שדעת פוסקי זמנינו לצדד כדעת המתירים, אבל בכל זאת נאסרה הליכה בגילוי הראש מסיבות אחרות שאותם נראה להלן.

פסק ב"אור לציון" תשובות חלק ב פרק ז מהלכות תפילה שאלה יג לאסור מסיבה שונה: "ונראה שכיום חובה לכסות הראש אף שלא בזמן תפילה וברכות, שכיון שכיום כל שומרי התורה והמצוות מכסים ראשם, אי"כ יש איסור לגלות הראש מדין דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם".

רואים מדבריו שהסיבה לאסור אינה בגלל שאסור ללכת בכיסוי הראש אלא מכיון שנהגו כך בישראל, ומנהג ישראל דין הוא, ואי אפשר לבוא ולהתיר בפני אלו שמחמירים.

ובשו"ת "יביע אומר" (או"ח סימן א אות ז) כתב טעם אחר: "ונראה שבזמננו שדרך החופשיים ללכת בגילוי הראש, דרך פריקת עול תורה ומצוות, בודאי שכל מי שהוא ירא שמים צריך להיזהר לכסות ראשו, כשהולך ברשות הרבים, שיהיה היכר בין עובד אלוקים לאשר לא עבדו, ויש בזה יותר ממידת חסידות, והכיפה שעל ראשו של אדם דתי, היא לסמל ולמופת, שהוא שייך למחנה הדתי, ומורא שמים עליו. ומי שהולך בגילוי הראש, אדרבא יש בזה משום מראית עין, שיחשדוהו שהוא אדם חופשי פורק עול מלכות שמים מעליו. וכבר נאמר בתורה: "והייתם נקיים מה' ומישראל" וכן נאמר "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם". וכל שכן שהבא במחיצתו של רב גדול עכ"ל.

וכעניין זה העלה למסקנה כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זיע"א בשערי הלכה ומנהג ח"ה סימן ג: "בגוף הענין שאומר אשר כיסוי הראש הוא רק מידת חסידות הנה כבר נפסק הדין, אשר העניין דכיסוי הראש מחויב בזה כאו"ח משומרי תורה ומצוות לא רק לדעת אלה הפוסקים אשר כן הוא עפ"י דין הגמי' והראשונים אלא אפילו אלו שחולקים עליהם ואומרים אחרת, גם הם מודים אשר בדורותינו אלה עניין של גילוי הראש זהו הוראה על פריקת עול [ואשר עי"ז משתדל שלא יכרו בו שהוא בן אברהם יצחק ויעקב לומד תורה ומקיים מצוות ושיאמרו עליו אשר ח"ו לא מבני ישראל הוא אשר הילוכו ולבושו דומה לאינו יהודי] אשר מזה מובן שלא רק על פי דין מחויב לכסות הראש אלא שבין הדינים עצמן - זהו דין מיוחד ונוגע בהאמור דזאתה בחרתנו מכל העמים ופשוט שאין מקום להדמות לעמים ולהתנהג שיטעו שאין הוא ח"ו מבני ישראל" עכ"ל.

החיזוק בדבריו, שהסיבה הנוספת לכיסוי הראש לגברים היא בכדי להיבדל מן הגויים ועל מנת שיכירו ויבדילו בין יהודי בן אברהם יצחק ויעקב לבין אומות העולם.

משמע מדבריו שכל סיבת האיסור, אפילו לדעת המקילים, היא משום מראית עין, שלא יחשדו בו כפורק עול, ועוד, שצריך שיהיה הבדל בין עובד אלוקים לאשר לא עבדו.

סיכום ומסקנות

"זאת תורת העולה" מדברינו: ישנם פוסקים בראשונים ובאחרונים המצדדים להתיר ולומר שזה רק מנהג חסידות, וישנם פוסקים המצדדים לאסור. האוסרים מסתמכים על תירוץ המהר"י מברונא, ומשם נמשכים גם דעתם של הרמב"ם, השו"ע, והזוהר, לאסור. אבל המתירים, לא חייבים לקבל את תירוצו. והם ילמדו את דברי הגמרא כפשוטם ומהם יפסקו להתיר. בין המתירים ראינו את דעת המהרש"ל שכתב שנוטה מאוד להתיר. ולהלכה בשולחן ערוך ישנם שתי לשונות אחת להתיר, כפי שדייק ה"ברכי יוסף", והשניה לאסור כפי שכתב ב"בית יוסף". אם כן אף בדעת מרן ניתן ללמוד לכאן ולכאן.

אולם נראים הדברים כך - היות וגם המהרש"ל עצמו שכתב להתיר, בכל זאת בסוף דבריו כתב "מ"מ לת"ח יש לו להזהר מאחר שהעם תופסים בה לקלות ולפריצות כאלו עובר על דת יהודית ואפילו לומד בחדרו אין לסמוך על זה שמא העם הארץ יראה ויקל בו לא בחינם אמרו כל שאסור מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור".

דהיינו שאפילו לאלו הסוברים להתיר, מנהג חסידות ודאי יש כאן. ואף למעלה מכך, כפי שכתב המהרש"ל וגם בשו"ת "יביע אומר" כתב שיש עניין של מראית עין, לכן ראוי באמת שכל הירא לדבר ה' יקפיד על כיסוי ראש הולם לראשו לבל יהא מפורקי עול.

וזה לך האות, כל אדם שסר מן הדרך הישר, הדבר הראשון שעושה שנראה כלפי חוץ, הוא הסרת הכיפה מראשו. משמע, שהכיפה מסמלת את יראת שמים של האדם. ועוד דורשי רשומות אומרים: שכיפה בשפת האידיש נקראת בשם "יארמולקע" ששורשו נגזר מענין של - "ירא מאל" או "יראה ומלוכה" - מלכות שמים.

ובגמרא נאמר שכיסוי הראש גורם לאדם לא לחטוא, זה לכשעצמו סיבה מספקת שהירא לדבר ה' יכסה ראשו. ובפרט שדעת ה"אור לציון" לאסור מעיקר הדין את ענין גילוי הראש, משום שזה דבר שנהגו בו רבים ואין אתה רשאי לבוא ולהתיר זאת בפניהם.

יוצא, שדעת פוסקי זמננו נוטה כדעות המתירים מדינא, וכל ענין כיסוי הראש הוא רק ממנהג חסידות. אבל בכל זאת כתבו לאסור מצד פריקת עול או מצד דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור. אשר על כן, נשמח בכיסוי שעל ראשו המעיד עלינו שאנו משומרי משמרת הקודש. ועוד שעל ידי כיסוי זה, נמנעים אנו ביודעין או שלא ביודעין מהרבה מכשולים.